

СТРАТЕГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті обґрунтовано необхідність розробки стратегічного моніторингу забезпечення воєнно-економічної безпеки. Розкрито мета, роль та процедура проведення стратегічного моніторингу та аналізу внутрішнього середовища управління діяльністю Збройних Сил України. Розроблена матриця SWOT – аналізу управління діяльністю Збройних Сил України в забезпеченні воєнно-економічної безпеки держави.

Вступ. Вихід національної економіки на траєкторію сталого розвитку, адаптація до політичних та економічних реалій потребують пошуку сучасних напрямів забезпечення воєнно-економічної безпеки держави. Сучасні вимоги до забезпечення необхідного рівня воєнно-економічної безпеки передбачають реформування та розвиток Збройних Сил України. Організація стратегічного управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки в умовах реалізації прийнятої геополітичної моделі держави [1] суттєво утруднюється у зв'язку з недостатньою розробленістю теоретичних основ стратегічного планування, які можна було б використати у сучасних умовах розбудови держави. Серед дослідників цього напрямку існують суперечливі погляди щодо понятійно-категоріального апарату та використання методології стратегічного планування, комплексу базових концептуальних документів, що визначають реформування і розвиток Воєнної організації держави.

У цьому зв'язку набувають актуальності питання щодо розробки концепції стратегічного моніторингу забезпечення воєнно-економічної безпеки та методики оцінювання ефективності управління діяльністю Збройних Сил України в умовах реформування. Потребує удосконалення також науково-методичний апарат обґрунтування варіантів стратегічних рішень у сфері національної безпеки та прогнозування можливих негативних наслідків застосування цих рішень у визначених сферах.

Сучасні наукові дослідження О. Ф. Белова, Е. М. Лисицина, В. П. Горбуліна свідчать, що одним з пріоритетних напрямів державної політики є забезпечення національної безпеки, ефективність формування якої значною мірою визначається станом розробленості теорії національної безпеки та рівнем впровадження і застосування відповідних методів, методик, моделей, механізмів, принципів тощо за практичного вирішення актуальних проблем у цій сфері [2]. Також авторами підкреслюється, що саме в сучасних умовах методологія стратегічного планування є найбільш ефективною, при цьому вказується на необхідність її розробки саме на основі принципу безупинної адаптації [3]. У роботах Г. Г. Почепцова проаналізовано деякі підходи та інструменти зменшення невизначеності та непередбачуваності під час здійснення стратегічного аналізу [4,5]. Згідно з одним з цих підходів пропонується використання ідеї комплексних адаптивних систем на основі планування різного роду можливостей адаптації, побудованих під конкретну загрозу. Методологія розробки стратегії національної безпеки, класифікація та ієрархія національних цінностей та національних інтересів, місце та роль стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки тощо, досліджені в роботах вітчизняних вчених В. П. Горбуліна та А. Б. Качинського [6, 7, 8]. У той же час аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що існуючі теоретичні засади стратегічного планування у сфері управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки не повною мірою відповідають реаліям України, яка сьогодні перебуває в стадії динамічної трансформації в умовах суттєвої непередбачуваності та невизначеності, не враховують розвиток геополітичної ситуації навколо України та тенденції її зміни, вплив світових глобалізаційних процесів, викликів, небезпек та загроз національним цінностям, реалізації та просуванню національних інтересів, реальних та прогнозних можливостей країни стосовно реагування на ці загрози.

Необхідність удосконалення стратегічного планування у сфері управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки, крім того, обумовлена багатоваріантністю та неоднозначністю змін, що відбуваються, неможливістю точно спрогнозувати розвиток подій та стратегій у майбутньому, високим динамізмом трансформацій у Воєнній організації держави, які мають протидіяти появі нових викликів, загроз, ризиків, бути адекватними змінам у геополітичній ситуації та здатними функціонувати в нових умовах. В наукових дослідженнях Богдановича В.Ю., Семенченка А.І., підкреслюється асинхронність та відсутність системності, необхідної координованості дій в реформуванні складових сектору безпеки, недостатня наукова обґрунтованість механізмів державного управління в цій сфері та недосконалість чинного методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення загострюють цю проблему [9].

Постановка задачі. Метою даної публікації є розробка теоретичного та методичного обґрунтування стратегічного моніторингу та практичного впровадження процедури вибору стратегічних альтернатив забезпечення воєнно-економічної

безпеки з врахуванням геополітичної ситуації України та тенденцій її зміни, світових глобалізаційних процесів, реальних та прогнозних можливостей держави і інших факторів, що впливають та впливатимуть на забезпечення сталого розвитку України, вирішити цю проблему неможливо.

Методологія. Для здійснення стратегічного планування у різних сферах можуть застосовуватися такі відомі підходи, як метод Дельфі, метод аналізу ієрархії, сценарний підхід, цикл стратегічних змін, аналіз трендів, альтернативні варіанти майбутнього, планування, що базується на передумовах (assumption-based planning), планування, що ґрунтується на можливостях (capabilities-based planning) [10, 11, 12, 13] тощо. Одним з підходів до вирішення цієї актуальної проблеми є розробка та впровадження спеціального дослідницького прийому, що базується на об'єднанні сильних сторін різних підходів; збереження переваг управління в обчислювальних експериментах, врахування обмежень, притаманних управлінню забезпеченням національної безпеки; введення прогнозу розвитку сценаріїв, можливостей, передумов на підставі методів експертного оцінювання; впровадження постійного стратегічного моніторингу та аналізу результатів формування та реалізації стратегічного планування в цій сфері, а також введення адаптивного управління процесами формування та реалізації стратегічного планування для будь-яких умов невизначеності та непередбачуваності. Це дасть змогу підвищити якість розробки та реалізації стратегічних документів у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки, сприятиме підвищенню ефективності державної політики захисту та просування національних інтересів у сучасній геополітичній обстановці.

Результати дослідження. Процес стратегічного управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки держави згідно з методом циклічних змін можна представити послідовністю таких основних кроків: ініціювання та узгодження процесу стратегічного планування; визначення місії, цінностей, офіційних завдань ЗСУ; здійснення стратегічного моніторингу та аналізу зовнішніх та внутрішніх чинників впливу з метою виявлення можливостей, загроз (ризиків, викликів), стратегічних проблем; розробка та затвердження стратегій та інших стратегічних документів щодо забезпечення воєнно-економічної безпеки, а також їх коригування; розробка процесу ефективного впровадження цих документів тощо.

Місія та завдання забезпечення воєнно-економічної безпеки України мають відповідати Конституції України, національній системі нормативно-правових актів, що визначають зазначену державну політику та процес стратегічного планування, а також системі обмежень і констант розвитку сектору безпеки, сформованій за результатами укладання Україною відповідних міжнародних угод. Місія має пояснювати загальне призначення забезпечення воєнно-економічної безпеки, визначати статус системи, напрям і орієнтири її функціонування та розвитку в інтересах забезпечення національної безпеки держави, стратегічне бачення її майбутнього. За формування завдань забезпечення воєнно-економічної безпеки важливо визначити її формальні й неформальні завдання, обов'язки та повноваження і взагалі побудувати хоча б приблизну межу області допустимої діяльності ЗСУ.

Під стратегічним моніторингом слід розуміти процес збору стратегічної інформації та порівняння її характеристик з очікуваними значеннями. Головна вимога до стратегічного моніторингу полягає у тім, що інформація має відбивати дійсний стан геополітичної, гео економічної та воєнно-політичної ситуації у світі, тенденції їх змін у стратегічному інтервалі часу [14]. Стратегічний аналіз спрямовано на такі основні цілі: визначення інформації, необхідної для формулювання стратегії та інших стратегічних документів; визначення зовнішнього та внутрішнього контексту забезпечення воєнно-економічної безпеки; визначення методів, прийнятних для здійснення стратегічного аналізу.

Для здійснення стратегічного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища часто застосовують формальні процедури SWOT-аналізу. Головна мета SWOT-аналізу — забезпечити процес стратегічного планування інформацією про сильні та слабкі сторони даної стратегії щодо її можливостей та існуючих загроз. Сильні та слабкі сторони — це переважно внутрішні чинники, пов'язані з поточним станом системи, можливості та загрози існують зовні й більше стосуються майбутнього.

Враховуючи значну динаміку змін зовнішнього та внутрішнього середовища у сфері національної безпеки, необхідно забезпечити безперервність стратегічного моніторингу та аналізу із застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, що уможливить своєчасне прийняття стратегічних рішень. Отже, без створення інформаційно-аналітичної системи забезпечення воєнно-економічної безпеки неможливо об'єктивно й однозначно оцінити переваги, вади, продуктивність та ефективність цієї системи.

Під час стратегічного моніторингу та аналізу зовнішнього середовища мають бути досліджені три основних категорії об'єктів [15]: чинники й тенденції; головні суб'єкти, від яких залежить надходження ресурсів; реальні та потенційні партнери і супротивники (конкуренти). Для сфери забезпечення національної безпеки це передусім моніторинг та аналіз геополітичної, гео економічної, воєнно-політичної та воєнно-стратегічної ситуації у світі та регіоні, а також виявлення динаміки їх змін. Під час формування стратегії та інших стратегічних документів у сфері забезпечення національної

безпеки України слід зважати на основні світові тенденції, що в подальшому впливатимуть на розвиток ситуації у цій сфері. За здійснення стратегічного моніторингу та аналізу внутрішнього середовища мають бути дослідженні також три основних категорії об'єктів: ресурси (вхідні дані), поточна стратегія (процес), якість роботи системи (вихідні дані). Останнє передбачає наявність системи критеріїв та показників, відповідної методики, за якою має здійснюватися оцінка ефективності функціонування ЗСУ, можливість порівняння прогностичних сценаріїв, сформованих комплексною моделлю, з фактичним станом внутрішнього та зовнішнього середовища.

Для забезпечення воєнно-економічної безпеки за реалізації довгострокового оборонного планування (12 років) стратегічний моніторинг та аналіз має здійснюватися за основними напрямками оцінки: стану та визначення тенденцій розвитку воєнно-політичної, воєнно-стратегічної обстановки та соціально-економічної ситуації у державі та світі; розвитку воєнних організацій провідних держав світу; сучасних збройних конфліктів; реальних і потенційних загроз національній безпеці України у воєнній сфері; характеристик ЗСУ та інших військових формувань, що визначають їх готовність до виконання визначених функцій і завдань; вимог нормативно-правових актів стосовно підстав і повноважень та способів, згідно з якими повинні діяти суб'єкти та об'єкти планування, у тому числі щодо строків дії нормативно-правових актів з питань довгострокового оборонного планування, строків та порядку розроблення державних програм розвитку формувань і планів їх утримання та розвитку; проблем у сфері оборони та військового будівництва, шляхів їх розв'язання; результатів виконання державних програм розвитку формувань і планів їх утримання та розвитку; матеріальних, фінансових, та людських ресурсів, що виділяються на розвиток формувань; прогностичних показників видатків зведеного бюджету на оборону [16,17].

Система оборонного планування полягає у встановленні загальнодержавних узгоджених процедур, методів і механізмів визначення обрису ЗСУ, необхідних для реалізації політики держави у сфері безпеки та оборони, а також координації відповідних планів на національному та міждержавному рівні. Процес оборонного планування враховує низку чинників, найважливішими з яких є: оцінка воєнно-політичної та воєнно-стратегічної ситуації; кількісні та якісні показники угруповань військ, необхідних для виконання визначених завдань у сфері безпеки та оборони; раціональний розподіл відповідальності між оборонними складовими держави; розвиток воєнних технологій; фінансові спроможності держави [18, с. 10].

Оборонне планування в ЗСУ здійснюється в загальній системі планування розвитку Воєнної організації України та передбачає: вироблення й забезпечення реалізації стратегії розвитку ЗСУ та створення єдиної бази даних для його планування; оперативно-стратегічне обґрунтування структури ЗС; наукове юридичне та фінансово-економічне обґрунтування програмних заходів щодо їх утримання, реформування й розвитку; безпосереднє формування, координацію, затвердження програм і планів розвитку ЗС на довго-, середньо- та короткострокову перспективи [19].

На основі дослідження сучасних загроз та національних інтересів (можливостей) у сфері забезпечення воєнно-економічної безпеки та проведеної діагностики управління діяльністю ЗСУ в мирний час можемо скласти матрицю SWOT - аналізу управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки держави (рис. 1). Методологія SWOT - аналізу передбачає виявлення можливостей і загроз зовнішнього середовища, сильних та слабких сторін внутрішнього середовища організації. Встановлення зв'язків між ними передбачає побудову матриці SWOT – аналізу [20, с. 213].

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ	Можливості	Загрози
<p>Забезпечення воєнно-економічної безпеки</p> <p>ВНУТРІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ</p> <p>Управління діяльністю ЗСУ</p>	<p>Формування та здійснення взаємовигідного міжнародного співробітництва, впровадження систем порівняльного аналізу стану секторів безпеки України, край-сусідів та розвинутих держав, підвищення рівня відповідальності в усіх ланках сектору безпеки</p>	<p>Небезпека тероризму, недостатня ефективність структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки, можливість втягування України у протистояння іншими державами чи в регіональні війни</p>
	<p>Проведення комплексного огляду сектору безпеки. Відповідність складу, системи управління, навчання і підготовки, рівня оснащення ОВТ стандартам держав-членів НАТО</p>	<p>Зниження воєнно-економічного потенціалу: низький рівень забезпечення та підготовки кадрів, критичний стан ОВТ, високе антропогенне навантаження на довкілля</p>
	<p>Підвищення ефективності використання ресурсів на основі впровадження ІТТ</p>	<p>Не диверсифікованість джерел енергопостачання, що мають воєнно-економічне значення</p>
	<p>Активізація інноваційних процесів у науково-технологічній та ІТ галузях, впровадження ІТМ.</p>	<p>Критичний стан безпеки ІТТ в галузі управління, недостатні обсяги вироблення конкурентоспроможного національного ІТТ</p>
Сильні сторони	<p>Поле СіМ</p> <p>стратегія забезпечення воєнно-економічної безпеки (1) — вступ України до НАТО:</p> <p>комплектування ЗСУ буде проводитися на контрактній основі</p>	<p>Поле СіЗ</p> <p>стратегія воєнно-економічної безпеки (3) — вступ України до організації договору колективної безпеки (ОДКБ):</p> <p>комплектування ЗСУ буде проводитися комплексно, на контрактній та призовній основі</p>
<p>Забезпечення бюджетного фінансування для реформування, розвитку та підтримання високої боєздатності, бойової і мобілізаційної готовності ЗСУ</p>		
<p>Підвищення рівня професіоналізму та кваліфікації кадрів</p>		
<p>Досягнення оптимальної структури та питань чисельності</p>		
<p>Розмежування функцій і повноважень між структурними підрозділами, відсутність дублювання функцій</p>		
<p>Впровадження сучасних ІТС управління</p>		
<p>Розвиток системи стратегічного оборонного планування, оптимізація оборонних витрат та контроль за їх використанням</p>		

Удосконалення програм адаптації та соціального захисту військовослужбовців, які звільняються		
Слабкі сторони		
Недостатнє фінансове забезпечення реформування		
Недостатньо ефективна організація робіт		
Збільшення навантаження та відсутність чіткого розподілу функціональних обов'язків між посадовими особами		
Недостатній рівень забезпечення та кваліфікації керівників		
Невідповідність інформаційного забезпечення		
Відсутність взаємодії підрозділів при виконанні завдань		
Скорочення чисельності та зміна організаційної структури		
Незадовільний рівень соціального захисту військово службовців, громадян звільнених з військової служби та членів їх сімей		
	Поле СЛМ стратегія забезпечення воєнно-економічної безпеки (2)— нейтралітет України, без вступу до будь-яких військових альянсів: формування професійних ЗСУ на контрактній основі	Поле СЛЗ “сучасний” стан забезпечення воєнно-економічної безпеки: неефективне реформування ЗСУ

Рис. 1. Матриця SWOT – аналізу управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки держави

Проведення даного аналізу дозволить розглянути всі можливі парні комбінації між загрозами, можливостями, сильними і слабкими сторонами, встановлені зв'язки будуть слугувати вибору стратегій забезпечення воєнно-економічної безпеки. SWOT – аналіз управління діяльністю ЗСУ в забезпеченні воєнно-економічної безпеки держави розкриває можливі напрями реалізації стратегій. Найбільш сприятлива стратегія забезпечення воєнно-економічної безпеки (1) — вступ України до НАТО — передбачає використання сильних сторін управління для реалізації можливостей забезпечення воєнно-економічної безпеки, що з'явилися у зовнішньому середовищі (поле “СІМ”). Стратегія нейтралітету (2) — без вступу до будь-яких військових альянсів та формування професійної армії власними силами, яка дозволяє мінімізувати слабкі сторони управління, використовуючи можливості забезпечення безпеки (поле “СЛМ”).

Стратегія забезпечення воєнно-економічної безпеки вступу України до організації договору колективної безпеки (ОДКБ) використовує сильні сторони для усунення загроз, які можуть вплинути на рівень забезпечення безпеки (поле “СІЗ”). Сучасна стратегія безпеки мінімізує вплив слабких сторін управління та загроз воєнно-економічної безпеки, для розвитку ЗСУ та забезпечення високого рівня безпеки (поле “СЛЗ”). Таким чином, результати SWOT – аналізу дають змогу проводити моделювання, визначають стратегію вступу України до НАТО, як найбільш сприятливу для забезпечення воєнно-економічної безпеки держави.

Висновки. Науково-практичне обґрунтування стратегічного моніторингу забезпечення воєнно-економічної безпеки дозволили дійти таких висновків. Геополітичні умови та тенденції розвитку відносин у сучасному світі спонукають державу до вибору максимально чіткого вектору у забезпеченні власної воєнно-економічної безпеки. Розробка прогнозної структури оборонного бюджету, витрат на одного військовослужбовця за сценаріями розвитку національної економіки з урахуванням стратегій забезпечення воєнно-економічної безпеки дозволяє порівняти та виявити оптимальну, яка забезпечить пропорційний розвиток технічного, кадрового, навчального, інформаційного та соціального забезпечення ЗСУ. Результати запропонованого дослідження доводять, що показники стратегії “1” за оптимістичним та базовим сценаріями розвитку економіки, перевищують планові якісні показники забезпечення воєнно-економічної безпеки.

При обґрунтуванні частки оборонних витрат у ВВП необхідно враховувати як витратний бік, так і зворотній вплив ЗСУ на науково-технічний рівень, конкурентоспроможність країни та темпи розвитку економіки, а саме: експорт зброї та технологій; передача розроблених оборонних технологій цивільним галузям; підвищення рейтингу довіри до армії, що позитивно впливає на інвестиційну привабливість; зменшення можливостей економічного і політичного тиску на Україну; розширення внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту. Вступ до НАТО дасть можливість підняти рівень воєнно-економічної безпеки, зменшити витрати за рахунок спеціалізації, але також потребує суттєвого збільшення оборонного бюджету.

Список літератури

1. Про основи національної безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 39. — Ст. 351.
2. Горбулін В. П., Белов О. Ф., Лисицин Е. М. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України // Стратегічна панорама. — 1999. — № 3. — С. 12 – 19.
3. Смолін І. Концепція стратегічного планування в динамічному конкурентному середовищі // Конкуренція. — 2004.

— № 6(15). — С. 30 – 36.

4. Почепцов Г. Г. Стратегический анализ. Стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела. — Л.: Дзвін, 2004. — 333 с.
5. Почепцов Г. Г. Стратегия. — М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2005. — 384 с.
6. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки // Страт. панорама. — 2004. — № 3. — С. 15 – 24.
7. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства // Страт. панорама. — 2005. — №2. — С. 13 – 26.
8. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Пріоритетність національних інтересів у світлі стратегії національної безпеки України // Стратегічна панорама. — 2005. — № 3. — С. 11 – 18.
9. Богданович В. Ю., Семенченко А. І. Підхід до розробки теоретичних засад стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки держави // Стратегічна панорама. — № 3. — 2006. — С. 42 – 50.
10. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. — М.: Экономика, 1989. — 520 с.
11. Брайсон Дж. М. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій / Пер. з англ. А. Кам'янець. — Л.: Літопис, 2004. — 352 с.
12. Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах застосування воєнної безпеки України: Монографія / В. М. Бегма, О. М. Загорко, В. О. Косевцов, В. М. Шемаев; За заг. ред. І. С. Руснака. — К.: ПІНБ, НАОУ, 2005. — 228 с.
13. Саати Т. Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий: Пер. с англ. — М.: Радио и связь, 1996. — 320 с.
14. Богданович В. Ю. Воєнна безпека України: методологія дослідження та шляхи забезпечення. — К.: Тираж, 2003. — 322 с.
15. Брайсон Дж. М. Стратегічне планування для державних та неприбуткових організацій / Пер. з англ. А. Кам'янець. — Л.: Літопис, 2004. — 352 с.
16. Про організацію оборонного планування: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2005. — № 4. — Ст. 97.
17. Порядок організації та фінансування стратегічного планування у сфері оборони та військового будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2006 р. № 447. — <http://portal.rada.ua>
18. Шелест Є.Ф. Розвиток системи оборонного планування в Збройних Силах України // Наука і оборона. — №2.— 2005. — С. 7 — 15.
19. Семенченко А.І., Косогоров О.М. Стратегічне планування у сфері оборони: методичні та практичні аспекти // Наука і оборона. — №2.— 2005. — С. 3 — 6.
20. Немцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент: Навчальний посібник. — К.: ТОВ “УВПК “ЕксОб”, 2001. — 560 с.